

วิเคราะห์คุณสมบัติของพ่อค้าในเสรีวานิชาดก

An analysis of the properties of merchants in Serivavanichjataka

พระปลัดภักตร์วัฒน์ สิลเตโช (โฟนสิงห์)

Phra Palad Phakarawat Silatecho (Phon Sing)

วัดกลาง พระอารามหลวง จ.กาฬสินธุ์

WatKlang, Kalasin Province

E-mail: Cheerzaa22@gmail.com

Received: 15 April 2021; Revised: 22 April 2021; Accepted: 2 May 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณสมบัติของพ่อค้าในเสรีวานิชาดก พบว่า เสรีวานิชาดกเป็นชาดกเกี่ยวกับภิกษุผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดด้วยความพากเพียร แต่ยังไม่เห็นผลก็บังเกิดความท้อแท้ หดงอกำลังใจคลายความเพียรลงและเป็นต้นเหตุความผูกอาฆาตของพระเทวทัตที่มีต่อพระพุทธเจ้า ในคราวเป็นพ่อค้าเสรีจะผู้ใจคดที่ทำการค้าที่เก้งก้างไร ด้วยด้วยเจ้าเล่ห์ มารยา มุสาวาทเพราะความโลภของตน

คุณธรรมของพ่อค้าที่ดีในเสรีวานิชาดก: กระบวนการไปสู่ความสำเร็จของพ่อค้าจะต้องมีคุณธรรม 5 ประการ 1) ด้านสัจจะ จริ่งใจ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า มอบบริการที่ดีเพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ นำไปสู่การซื้อซ้ำได้ในอนาคต 2) ด้านหิริ เกิดความละอายใจแก่ตนเองไม่คิดเอาเปรียบเบียดเบียนคโกงลูกค้า 3) ด้านโอตตปปะ เกิดความกลัวว่าหากคิดเอาเปรียบเบียดเบียนคโกงลูกค้า ใครรู้เข้าการค้าขายของตนต้องฉิบหาย 4) ด้านปิยวาจา การกล่าวคำสุภาพพูดด้วยความเมตตา ไม่ทำร้ายทำลายผู้อื่น ย่อมประสบความสำเร็จในการขายโดยง่าย 5) ด้านอโลภะ จิตใจของพ่อค้าที่ไม่ปล่อยให้ความอยากได้ครอบงำใจ จึงไม่ทำผิดศีลธรรมและกฎหมาย ในส่วนของบรรพชิตต้องมี หิริ โอตตปปะ ประจำใจ ถึงจะมีกิเลส คือความหลง ความโลภ ความโกรธ อยู่ในจิตใจ แต่มีคุณธรรมคือหิริ โอตตปปะ ประจำใจ ย่อมนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนเอง และพระพุทธศาสนาสืบไป บัณฑิตเมื่อรู้ธรรมย่อมปฏิบัติตามธรรม ความรู้นั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแก่เขา

คำสำคัญ: คุณสมบัติ, พ่อค้า, เสรีวานิชาดก

Abstract

The purpose of this article is to study the qualities of merchants in the Serivavanichjataka. It was found that Serivavanichjataka: is a Jataka about a monk who intends to strictly practice the Dhamma with diligence. but still did not see the result, then became discouraged discouraged, loosened his perseverance, and was the cause of Devadatta's hatred towards the Buddha As a crooked free trader who trades speculatively with cunning, deceit, lying because of their greed

The virtue of a good merchant in Serivanitjataka: The process of success of a merchant must have 5 virtues. Provide good service to make customers satisfied. Leading to repeat purchases in the future Anyone who knows their trade will be dismayed. Do not harm others Will be successful in selling easily therefore not violating morals and laws On the part of the monks, there must be Hiri ottappa in the mind. Even if there is defilement, that is, delusion, greed, and anger in the mind, but having the virtue, Hiri ottappa in the mind, will bring prosperity to oneself. and Buddhism continued A wise man, when he knows the dharma, will follow the dharma. That knowledge is for his prosperity.

Keywords: properties, merchants, Serivavanichjataka

บทนำ

ปัจจุบันโลกกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจขั้นรุนแรง ส่งผลกระทบในวงกว้าง ทำให้สังคม สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรวม ได้รับผลในเชิงลบสภาวะดังกล่าวทำให้ทุกประเทศต่างพยายามหาทางออกเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศตัวเองอย่างสุดความสามารถและประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน (นางสาวกรนิภา ศักดิ์แสง, 2558) ในปัจจุบันนี้ไม่ว่าบุคคลในสถานะไหนอยู่ในสายงานหรือองค์กรใดก็ตามพ่อค้าแม่ขายก็ดี ย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดีให้เราได้ศึกษาอุปนิสัยใจคอของคนเหล่านั้น ดังเช่นบุคคลในพุทธกาลท่านหนึ่งคือ พระเทวทัต เป็นบุคคลในพระพุทธศาสนาที่มีประวัติน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันเป็นอย่างดี เท่ากับที่รู้จักพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ และพระอานนท์เป็นต้น ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเป็นบทบาทในด้านลบก็ตามเพราะท่านทำให้พุทธศาสนิกชนรู้ซึ่งถึงพระทัยของพระพุทธองค์เป็นอย่างดียิ่งในหลาย ๆ เรื่อง เป็นต้นว่าทำให้รู้ว่าพระพุทธองค์เป็นผู้มีพระทัยสม่ำเสมอในสัตว์ทั้งหลาย คือ ในนายขมังธู ในพระเทวทัต ในโจรองคฺคัลมาล ในช่างธนบาลและในพระราหุล (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532) ไม่แยกบุคคลว่ารักใคร่ในพระองค์หรือว่าเป็นศัตรูกับพระองค์และยังทำให้เห็นถึงความจงรักภักดีอันมั่นคงยิ่งของเหล่าพระสาวกตัวอย่างเช่นพระอานนท์ เมื่อคราวที่พระเทวทัตให้ความอู้งานปล่อยช่างนาฬาคีรีเพื่อประสงค์จะปลงพระชนม์พระพุทธองค์ พระอานนท์ก็ได้แสดงความจงรักภักดีโดยการเอาตัวเข้าไปขวางทางมาของช่างไว้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า แม้พระเทวทัตจะไม่ได้ทำกรรมดีด้วยตนเองก็ตาม แต่ว่าการกระทำของท่านนั้นก็ทำให้คุณความดีของบุคคลอื่นปรากฏอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงการเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ไม่ว่าจะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ดีหรือ แม้แต่เรื่องที่พระองค์เคยตัดไว้ก็ดีอาทิเช่น เรื่องชาดกที่มีชื่อว่านิทานชาดกเสรีวานิชชาดก เป็นชาดกที่ว่าด้วย ปฐมเหตุแห่งการอาฆาตจองเวรที่พระเวททัตมีต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเรื่องนี้ผู้วิเคราะห์เห็นว่ามีความ สอดคล้องอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันเพราะไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสาเหตุและเนื้อหาและบทสรุปที่มีในชาดกเรื่องนี้ บอกให้เห็นว่าคนเราเมื่อหวังจะเอามักจะประสบแต่ปัญหาแต่ถ้าไม่หวังจะเอาหรืออยากได้จนเกินไปก็จะมีแต่ สิ่งที่เข้ามาในชีวิตคือสิ่งดีๆ นั่นเอง ดังพ่อค้าใจซื่อตรงกับพ่อค้าใจคดในเรื่องเสรีวานิชชาดก

ค้าขายหรือขาย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง เอาของแลกเงินตรา โอนกรรมสิทธิ์ให้แก่กันโดยตกลงกันว่า ผู้รับโอนจะใช้ราคาแห่งทรัพย์สินนั้น มีหลายลักษณะคือ ชำระเงินใน ขณะที่ซื้อขายกัน เรียกว่า ขายเงินสด ขายโดยยอมเก็บเงินอันเป็นราคาของในวันหลัง เรียกว่า ขายเชื่อ เอาเงิน เขามาโดยยอมตนเข้ารับใช้ การงานของเจ้าเงิน เรียกว่าตัวลงเป็นทาส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) พระพุทธศาสนากล่าวถึง การค้าขายที่ดีว่าผู้ขายควรมีคุณสมบัติ คือ มีปัญญา มีความรับผิดชอบต่ออาชีพของ ตนเอง มีความสุจริตเป็นรากฐานของการประกอบธุรกิจ สุจริตใจในการกล่าววาจา มีคุณธรรมในจิตใจ เช่น มี ความซื่อสัตย์และจริงใจกับลูกค้า มีวิสัยทัศน์ ดังหลักคำสอนว่าผู้ค้าขายต้องมีสายตาไกล คือ การนึกถึงสิ่งที่ตนจะ นำมาขายว่าถูกต้องหรือไม่ ผิดกฎหมายอะไรหรือไม่ เป็นสินค้าที่ต้องห้ามหรือไม่ การมีมุมมองถึงอนาคตแล้วรู้ สิ่งที่พึงขายว่า ราคาต้นทุนทั้งหมดเท่าไรต้องการกำไรเท่าไร ควรจะขายในราคาเท่าไร ถึงเป็นผู้ฉลาดที่ควร เลือที่จะซื้อจะขายในสิ่งที่ตนพึงจะซื้อแล้วได้กำไร (ปราโมทย์ ยอดแก้ว, 2556) การขาย (Selling) คือ การ ตอบสนองความต้องการของลูกค้า เราต้องค้นหาให้พบว่าลูกค้าต้องการอะไร และสามารถตอบสนองความ ต้องการของเขาได้ ทั้งนี้เพราะสินค้าและบริการที่มีอยู่บนท้องตลาดมีอยู่มากมายหลายชนิด แตกต่างกันไปตาม ลักษณะ คุณประโยชน์ คุณสมบัติและลักษณะของการใช้งาน ดังนั้น การขายสินค้าจึงเป็นงานที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของสินค้าและบริการ ตลอดจนนโยบายของกิจการนั้นๆ ด้วยเหตุนี้พนักงานต้องใช้ความสามารถ เฉพาะตัวสูงมากจึงจะประสบความสำเร็จได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องศึกษาว่า การขายมีประเภทใดบ้าง และ ลักษณะของการขายนั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำไปใช้กับลูกค้าได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (พอเจตร เรือง กลัด, 2552) ผู้ขายต้องแสวงหาหนทางที่จะนำไปสู่ความสามารถในการทำกำไร คือ การสร้างความพอใจให้กับ ลูกค้าอย่างต่อเนื่อง ผู้ขายจึงจำเป็นต้องพูดและต้องระมัดระวังในการตอบคำถามลูกค้าและเป็นนักฟังที่ดี การ ที่ผู้ขายจะนำเสนอสินค้าให้ขายได้จะต้องมีความเข้าใจหลายๆ อย่าง เช่น เข้าใจในหลักการ เสนอเทคนิคการ ขายความเข้าใจพฤติกรรมของลูกค้าสามารถตอบข้อโต้แย้งของลูกค้าได้ สามารถแก้ไขปัญหาคณะหน้าต่อ คำถามและการปฏิเสธเลือกใช้การพูดให้เหมาะสมกับลูกค้าแต่ละประเภท การวิเคราะห์และค้นหาเบื้องหลัง ของการเสนอเทคนิคการขายการเลือกใช้คำพูดให้เหมาะสมกับการเสนอขาย มีเข้าใจเรื่องราคา เรื่องการ เปรียบเทียบกับคู่แข่ง เรื่องความไม่พร้อมตัดสินใจซื้อของลูกค้าและเรื่องคุณภาพสินค้า (ภรณ์ โพธิ์ทอง, 2551)

ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เป็นผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อ ขายต่อซึ่งสินค้าหรือผู้ให้บริการและหมายความรวมถึงผู้ประกอบการโฆษณาด้วย (สถิตย์ นิยมญาติ, 2546) เป็นผู้ที่ยพยายามสร้างผลกำไรที่เกิดจากความคิดริเริ่มของตนเอง เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจ แบบทุนนิยม ที่คิดและค้นพบโอกาสทางธุรกิจใหม่ๆ เป็นผู้จัดหาเงินทุนเพื่อก่อตั้งธุรกิจ ดูแลระบบงานภายใน ธุรกิจ และบริหารการดำเนินงานของธุรกิจ เพื่อจัดหาสินค้าและบริการให้แก่ผู้บริโภคเป็นเจ้าของธุรกิจและ มองเห็นถึงโอกาสที่ธุรกิจจะทำกำไรโดยการผลิตสินค้าชนิดใหม่มาเสนอขายในตลาดด้วยกระบวนการผลิตแบบ ใหม่ๆ ที่ให้ประสิทธิภาพดีกว่าเดิมผู้ประกอบการเป็นผู้ที่แสวงหาเงินทุน เพื่อบรรวบรวมปัจจัยในการผลิตและ

จัดการบริหารเงินทุนและปัจจัยการผลิต เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้ประกอบการจะต้องมีความกระตือรือร้น คิดค้นวิธีที่จะนำเอาปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่มีอยู่มาผ่านกระบวนการผลิตจนทำให้เกิดเป็นสินค้าแปลกใหม่ออกสู่ตลาด เกิดผู้ประกอบการกลุ่มใหม่มีการแสวงหาตลาดหรือช่องทางที่ทำให้เกิดกำไรอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ให้กับสินค้าตัวเดิมอยู่เสมอ หรือปรับปรุงกระบวนการผลิตเดิมให้ดีขึ้น เพื่อลดต้นทุนการผลิตพยายามหาข้อบกพร่องแล้วทำการปรับปรุงให้ดีขึ้นติดตามข่าวสารต่างๆ ที่ในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการศึกษาและนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้ดีขึ้น (นางสาวกรรณิกา ศักดิ์แสง, 2558) ดังนั้น ผู้ค้าขายจึงต้องขายสิ่งที่เหมาะสม ให้กับคนที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ยึดในหลักคุณธรรมและพัฒนาการขายของตนอยู่เสมอ

การค้าขายตามหลักพระพุทธศาสนา

กระบวนการไปสู่ความสำเร็จของพ่อค้าว่าพ่อค้าที่จะได้มาซึ่งโภคทรัพย์เป็นอันมากจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ จักขุมา หมายถึงพ่อค้าจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในธุรกิจที่ตนจะทำหรือทำอยู่ วิรูโร หมายถึง พ่อค้าจะต้องเป็นผู้ฉลาดในการจัดการ และนิสสยสัมปันโน หมายถึงพ่อค้าเป็นผู้มีศรัทธาสนับสนุนด้านเงินทุนและอื่น ๆ ในส่วนของบรรพชิต กล่าว ถึงกระบวนการไปสู่ความสำเร็จของบรรพชิตว่าพ่อค้าที่จะได้มาซึ่งกุศลธรรมเป็นอันมากจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ จักขุมา หมายถึง เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง รู้จักกรรมแห่งสัมมาปฏิบัติ วิรูโร หมายถึง เป็นผู้มีความเพียรในการสำรวม ระวังจิตของตน และนิสสยสัมปันโน หมายถึง การมีครูบาอาจารย์ที่ดีคอยแนะนำ สั่งสอนในหนทางแห่งปาปนิสสุตได้ผูกโยงเอาหลักธรรมที่เป็นฝ่ายปฏิบัติอื่นๆ มาเป็นเครื่องเนื่องในการก้าวเดินไปสู่ความสำเร็จในแต่ละขั้น กล่าวคือ ขั้นตอนการศึกษาหาความรู้ ขั้นตอนในการจัดการด้วยความเพียรและเอาใจใส่และขั้นตอนในการแสวงหาผู้รู้ ผู้สนับสนุน ดังนั้นผู้ที่ศึกษาเสรีวานิชชาดกจะได้เห็นกระบวนการไปสู่ความสำเร็จได้ทั้งในภาพรวมและแนวปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เสรีวานิชชาดกจึงเป็นเหมือนการรวบรวมหมวดธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จเข้ามาไว้ ด้วยกันแล้วแยกออกมาเป็นหมวดหมู่ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่ดำเนินหลักการตามแนวของเสรีวานิชชาดกจึงสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

เสรีวานิชชาดก จะต้องใช้การประยุกต์ใช้หลักธรรมกับหลักการ 3 ขั้นตอน กล่าวคือหลักการในขั้น จักขุมา พ่อค้าจะต้องเป็นผู้มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ต่อธุรกิจ มีหลัก ธรรมสำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้การแสวงหาความรู้ด้วยการใช้หลักปรัโตโสระร่วมกับโยนิโสมนสิการจนเกิดมาสัมมาทิฐิในการประกอบสัมมาชีพ โดยพิจารณาใน 7 ด้านตามหลักสัปปริสธรรม

หลักการในขั้นวิรูโร เป็นขั้นตอนบริหารกิจการค้าขายให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จได้อาจแยกการจัดการออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การบริหารการผลิต พ่อค้าที่ดีควรประกอบการค้าขายที่เป็นสัมมาอาชีวะ คือ การเว้นเสียจาก มิจฉวนิชชา นอกจากนี้ การผลิตสินค้าจะต้องนำหลักธรรมอื่น ๆ มาใช้กำกับ การผลิตสินค้า เพื่อความมั่นคงทางธุรกิจอย่างยั่งยืน คือ ความซื่อสัตย์ (สัจจะ) คือ การผลิตสินค้าต้องทำให้มีคุณภาพสมราคา อุตสาหจริยา คือ กระบวนการผลิตสินค้า และตัวสินค้าต้องเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และที่สำคัญเป็นที่ยอมรับ ของสาธารณะ สมานัตตตา คือ ต้องผลิตสินค้าด้วยคุณภาพที่ดีเสมอต้นเสมอปลาย ทั้งในด้านเวลา

ส่วนที่ 2 การบริหารบุคลากร ต้องใช้หลักทศ 6 ในสังคาสสูตรแสดงเรื่องนี้ไว้ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานะต่าง ๆ และ ข้อหนึ่งที่ทรงตรัสถึง คือ หลักปฏิบัติต่อกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ซึ่งฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยดีแล้ว พึงปฏิบัติตอบแทนด้วยข้อวัตรปฏิบัติของตนด้วยดีเช่นกัน ดังจะได้แสดงวิธีการประยุกต์ใช้ใน 2 ประเด็น ประเด็นที่ 1 เจ้าของกิจการพึงปฏิบัติต่อบุคลากรหรือลูกจ้าง กล่าวคือ ต้องเลือกใช้นักให้ ถูกกับงานตรงกับความสามารถและให้ผลตอบแทนให้เหมาะสมกับความสามารถ รวมถึงต้องรักษาพยาบาลยามเจ็บไข้และให้ได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังต้องให้การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มากขึ้น ให้โอกาสได้ทดลองงาน ใหม่ที่ท้าทายและให้การสนับสนุนให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นไม่ตึงรั้งให้ จมปลักในตำแหน่งเดิม ประเด็นที่ 2 บุคลากรหรือลูกจ้างพึงปฏิบัติต่อเจ้าของกิจการหรือนายจ้าง กล่าวคือ ทำงานตรงเวลาสม่ำเสมอและทำงานอย่างเต็มที่ มีกำลังความสามารถ ไม่เอาเปรียบนายจ้างหรือไม่อุ้งงาน นอกจากนี้ต้องไม่ฉ้อโกง หรือลักขโมยทรัพย์สินของนายจ้าง รวมถึงให้ความเคารพและยกย่องนายจ้างของตนให้เป็นที่ยอมรับแก่คนทั้งหลาย ไม่นินทากล่าวร้ายนายจ้างของตนการตลาด อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 3 การบริหารการเงิน พ่อค้าจะต้องแบ่งโภคสมบัติ ที่หามาได้ออกเป็น 4 ส่วน หนึ่งส่วน แบ่งใช้สำหรับการใช้สอย อีกสองส่วนแบ่ง สำหรับประกอบการงาน หนึ่งส่วนที่เหลือ เก็บไว้ในยามจำเป็นและควรใช้ อย่างเหมาะสมกับฐานะของตนและพึงประกอบแต่ทางเจริญเว้นเสียจากทางเสื่อมจากโภคทรัพย์ มีการไม่ติดอยู่ในอบายมุขทั้ง 6 เป็นต้น

ส่วนที่ 4 บริหารการตลาด ในการทำการตลาดต้องมีหลักพุทธธรรมหลายประการมากำกับไว้เป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งจะได้แสดงการประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้ ในการทำการตลาดสิ่งที่ต้องพิจารณา มี 3 ประการ คือ ประการที่ 1 ความเหมาะสมด้านราคา พ่อค้าพึงยินดีในราคาที่เหมาะสม (ความสันโดษ) ควรจะมีความซื่อตรงในการตั้งราคาสินค้า เมื่อสินค้า มีต้นทุนการผลิต การบริหารจัดการ การขนส่งเท่าไร ก็คิดราคาต้นทุนนั้น + กำไรอย่างสมน้ำสมเนื้อ (สัจจะ) ประการที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ขายและ ผู้ซื้อ ในที่นี้หมายถึง เจ้าของผู้ประกอบการและพนักงานขายจะต้องมีความปรารถนาดีที่จะให้ลูกค้าได้ใช้สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ ราคาเหมาะสม ไม่ หลอกหรือเอาเปรียบลูกค้าการแสดงความจริงใจ (สัจจะ) ใช้วาจาสุภาพไพเราะ อ่อนหวานสมานสามัคคี มีวาจาอันเป็นที่รัก (ปิยวาจา) พ่อค้าหรือพนักงานขาย จะต้องรู้จักวิธีการต้อนรับลูกค้าให้เกิดความประทับใจ (ปฏิสันถาร) เมื่อประสบอารมณ์ที่ไม่เป็นที่พอใจจากลูกค้า ก็รู้จักข่มใจลูกค้าให้ เย็น (ทมะ) ประการที่ 3 การบริการจัดส่งหรือบริการหลังการขาย พ่อค้าที่ดีควร จะส่งสินค้าตรงตามที่ถูกคำสั่ง (สัจจะ) ทั้งนี้ก็ต้องตรงตามลักษณะของสินค้า ตรงจำนวน ตรงทั้งเวลาและไม่แสดงอารมณ์โกรธ แต่พยายาม สร้างความเข้าใจให้แก่ลูกค้า หรือกล่าวคำขอโทษ เพื่อลดอารมณ์ของสถานที่นัดหมายด้วย รวมถึงคอยแนะนำหรือช่วยเหลือในประโยชน์ที่ควรได้จากการใช้สินค้า (อติถจริยา)

หลักการในขั้นการแสวงหาผู้สนับสนุนที่ดี (นิสสยสัมปันโน) โดยเฉพาะ ผู้สนับสนุนด้านการลงทุนอาจแยกออกได้เป็น 2 หลักการ เพื่อนำเอาหลักธรรม มาแสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้ให้เห็นภาพชัด คือ หลักการที่ 1 คุณสมบัติที่ดีของพ่อค้าผู้ควรได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุน พ่อค้าต้องมีความน่าเชื่อถือ เพื่อเป็นหลักประกันให้แหล่งทุนไว้วางใจว่าเมื่อให้การช่วยเหลือไปแล้วจะสามารถ ดำเนินธุรกิจให้ประสบผลสำเร็จและสามารถนำเงินมาคืนได้ทั้งดอกเบี้ยย ดังนั้น พ่อค้าจึงต้องยึดปฏิบัติตามแนวพุทธธรรมดังต่อไปนี้ คือ 5 ข้อ ประพฤติที่ ประกันสามัญสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ และแสดงให้เห็นว่าพ่อค้าเป็นผู้ประกอบด้วยเมตตา ซื่อสัตย์สุจริตมีความประพฤติที่เหมาะสม พ่อค้าที่ดีต้องมีคุณสมบัติของเศรษฐี การจะเป็นเศรษฐีได้จะต้อง

ประกอบตนไปสู่ความมั่งคั่ง (ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิคัรรม) + ประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่คนอื่นและ สังคม (อรรถจริยา) ดังได้อธิบายต่อไปนี้ พ่อค้าเป็นผู้ประกอบตนไปสู่ความมั่งคั่ง กล่าวคือ พ่อค้าผู้ประกอบอาชีพค้าขายด้วยความซื่อสัตย์ พ่อค้าเป็นผู้มีความมั่งคั่ง (ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย) รู้จักอดออม พ่อค้าเป็นผู้คบคนที่เป็นบัณฑิต คอยชักชวนกระทำแต่ในสิ่งที่เจริญ และพ่อค้าต้องเป็นผู้ประพฤติตนเหมาะสม แก่ฐานะของตนพ่อค้าผู้ประกอบตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม หลักการที่ 2 คุณสมบัติที่ดีของบุคคลหรือองค์กรที่เป็นแหล่งทุนที่ดี ผู้กู้ยืมทุนทรัพย์นั้นจะ ต้องพิจารณาว่าแหล่งทุนที่จะทำการกู้ยืมมีคุณลักษณะตามหลักพุทธธรรมที่ดีหรือไม่ เพราะนั่นหมายถึง ความมั่นคงทางการเงินของบริษัท ดังจะได้ยกหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ต่อไปนี้ แหล่งทุนที่ดีต้องมีความมั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ (คหบดี) พอที่จะช่วยเหลือกิจการของผู้กู้ยืมดำเนินไปได้จนประสบผลสำเร็จในแต่ละแผนงานประกอบด้วยเมตตาอินดีช่วยเหลือให้ธุรกิจของผู้กู้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น มากกว่ากำไรจากการกู้ยืม จนเอาเปรียบผู้กู้มากเกินไป หากผู้กู้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจก็ยื่นมือให้ความช่วยเหลือให้พ้นวิกฤติ มากกว่าการแสวงหากำไร จากดอกเบี้ยเงินกู้ (กรรณา) และจะต้องมีความพลอยยินดีในความสำเร็จของผู้กู้ (มุทิตา) มีความยินดีรับเงินต้นและเงินดอกเบี้ยตามจำนวนที่ควรได้ ตามสัญญา โดยไม่เอาเปรียบ (สันโดษ) (พระสรพงษ์ สุธมโม (ญาติจอมอินทร์), 2559)

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนมีความจำเป็นต้องอาศัยโภคทรัพย์เลี้ยงตนเองและครอบครัว ต้องมีปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตจึงจะดูงาม ยังมีทรัพย์มากเท่าใด ย่อมเป็นสง่าราศีมากขึ้นเท่านั้น

ทรัพย์เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งของผู้ครองเรือน เพราะเหตุนี้ท่านจึงเรียกว่า “หลักทรัพย์” ใครไม่มีหลักทรัพย์ก็เท่ากับเป็นคน “หลักลอย” พระพุทธองค์ทรงบอกวิธีสร้างหลักทรัพย์ หรือวิธีสร้างความร่ำรวยไว้ 4 ประการ คือ

1. ขยันทำมาหากิน ประการแรกต้องหมั่นขยันไม่เกียจคร้าน ภาษาพระท่านเรียกว่า “ลุกขึ้น” หมายถึงลุกขึ้นทำงานอาชีพของตน ไม่เกียจคร้านเห็นแก่นอนอย่างที่เราเรียกว่า “คนขี้เกียจสันหลังยาว” ไม่ว่าจะทำมาหากินอะไร ถ้ากล้าต่อสู้ความลำบาก ไม่เลิกล้มความเพียรง่าย ๆ ไม่ว่างานจะหนักจะยากเพียงใดย่อมมีโอกาสตั้งตัวได้ในไม่ช้า

2. รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ หาได้มาด้วยความเหนื่อยยากแล้ว รู้จักเก็บหอมรอมริบไม่ให้ทรัพย์สิ้นเสียหาย การป้องกันทรัพย์ให้ปลอดภัยจาก “โจรภายนอก” ทำได้ง่าย เพียงใส่ตู้เซฟล็อกกุญแจอย่างดี หรือนำไปฝากธนาคารก็ปลอดภัยแล้ว แต่จะให้ปลอดภัยจาก “โจรภายใน” จริงๆ นั้นยาก คนทำมาหากินควรระวังอย่าให้โจรภายใน คือความหุรหุราฟุ่มเฟือย การตกเป็นทาสสิ่งเสพติดและการพนัน มันมาปล้นทรัพย์เป็นอันตราย เพราะโจรพวกนี้ปล้นไม่เหลือ ปล้นซ้ำปล้นซากไม่รู้จบสิ้น

3. คบมิตรดี มิตรดีของคนทำมาหากิน หมายถึง คนที่เกื้อกูลเกื้ออาชีพรองเราไว้ สามารถให้คำแนะนำให้การสนับสนุนหรือให้กำลังใจในการทำงาน คนทำมาค้าขายถ้าไปหลงคบคนหลักลอย นักเลงเหล้า นักเลงพนัน ไม่ช้าก็จะถูกชักนำไปให้ชีวิตเสียหาย มิตรชั่วถอนเสาเรือนใครต่อใครมานักแล้ว ผู้ครองเรือนจะต้องระวังให้จงหนัก

4. เป็นอยู่เหมาะสม หมายถึง จะใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะของตน มิใช่เอาฐานะคนอื่นเป็นหลัก อย่างที่เรียกว่า “เห็นช้างขี้ขี้ช้างบ้างอย่างช้างสาร” ทำงานได้เงินเดือนละห้าพันบาท ใช้จ่ายเดือนละห้าหมื่นบาท ทำจนตายก็ไม่รวย รวยอย่างเดียวคือรวยนี้

สรุปว่า การขยันทำมาหากิน ได้ทรัพย์สินมาแล้วรู้จักเก็บรักษา คบหาคนดีเป็นมิตรสหายและใช้จ่ายพอเหมาะสมแก่ฐานะความเป็นอยู่ ปฏิบัติได้ตามนี้ความเป็นเศรษฐีอยู่ไม่ไกล

หลักธรรมที่ส่งเสริมการค้าขายในเสรีวานิชชาดก

1. คุณธรรม

การใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารงานทุกระดับ ตั้งแต่ ระดับปฏิบัติการ และผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง หรือระดับสูง และคุณธรรมสำหรับนักธุรกิจ ทุกอาชีพจำเป็นต้องมีคุณธรรมเพื่อให้การทำหน้าที่ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง คุณธรรม ประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ คือ 1) หลักการครองตน 2) หลักการครองคน 3) หลักการครองงาน 4) หลักธรรมาภิบาล คุณสมบัติของพ่อค้าจึงสร้างคุณธรรมให้มีในตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

2. สัจจะ

ความสัจ อันหมายถึง ความจริง ความเที่ยงตรง ความแท้ ซึ่งเมื่อเป็นอหยาศัย และความประพฤติดของบุคคล ก็มีคุณลักษณะเป็น 5 อย่าง คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

ประการแรก ความจริงต่อการทำงาน ทำอะไรทำจริงไม่ย่อท้อ ท้อแท้ ท้อถอย มีสมบัติแห่ง ความเพียร คือ ความพยายาม ความอดสาหัส และความบากบั่น ประการที่สอง ความจริงต่อหน้าที่ ได้แก่ การทำจริงและถูกต้องสมควร ในการงานที่ตน ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่าหน้าที่ ไม่ประมาท ไม่หละหลวม ไม่หลีกเลียง ไม่บิดเบือน และไม่ทำการ กลิ้งกลอก ทำหน้าที่โดยยุติธรรม ไม่ลำเอียงเพราะความรัก ความชิง ความกลัว และความง้อเขลา ประการที่สาม ความจริงต่อวาจา ได้แก่การรักษาให้ได้จริงตามวาจาที่ตกลง เรียกว่ารักษาวาจาตามคำสาบาน คำปฏิญาณและคำสัญญา ประการที่สี่ ความจริงต่อบุคคล ได้แก่ ซื่อตรงต่อมิตร สวามิภักดิ์ในเจ้าของตน และกตัญญู กตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณ ประการสุดท้าย ความจริงต่อความดี ได้แก่ ประพฤติความดีอย่างใดก็ประพฤติจริง ให้เป็น อหยาศัยเนื้อแท้ของตนอย่างนั้นจริงๆ จนรู้สึกรู้ว่าการทำความดี เป็นเรื่องปรกติ เป็นเรื่องที่ทำง่าย ไม่หวาดหวั่นคลอนแคลน มีความเบิกบานในความดีแม้กระทำไปอย่างปิดทองหลังพระ ต่อให้ไม่มีใคร กล่าวขวัญสรรเสริญหรือไม่มีผู้ใดรู้จัก แต่ก็ยังสุขใจที่จะทำ ไม่ได้ทำเพื่อเอาหน้าหรือลวงโลก ความจริง 5 ประการนี้มีในท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นได้ชื่อว่าตั้งมั่นในสัจธรรม เป็นพลังให้ทำการต่าง ๆ สำเร็จได้ดังประสงค์ ก่อให้เกิดความเคารพรัก สักการะนั้นถือ ไม่เสื่อมคลายจิตจากจากคนทั้งหลาย และให้เกิดรสอย่างซาบซึ้งในความดีของผู้มีสัจจะอย่างอมตะ สมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสสรรเสริญไว้ ดังพระพุทธพจน์ที่เชิญขึ้นเป็นนิคมเขบตบเปื้องต้นว่า “สจฺจํ หเว สาธุตฺรํ รสาณํ ความสัตย์แลมีรสดี ยิ่งกว่ารสทั้งหลาย”

3. อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เปนครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือ ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 ประการคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น

วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม

จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น

วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง สอบสวนพิจารณาหรือหมายความว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตผกไฟ ไขปัญญาสอบสวนนี้เป้นอิทธิบาท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

4. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มี 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การ งานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ รู้จักใช้

ปัญญาสออสอง ตรวจตรา หาอุบายวิธีจัด ดำเนินการให้ดีขึ้น 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และ ผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย 3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลใน ถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา 4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้อยู่ได้เหนือ รายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ มักเรียกติดปากว่า “ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

5. มรรคมืองค์ 8 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่มีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา อันเข้มทิศทางของจิตให้เข้าไปในทิศทางที่ถูกต้อง

สัมมาทิฐิ เห็นชอบ เป็นความเห็นตรง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สัมมาทิฐิเป็นข้อสำคัญ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้เป็นข้อแรกในมรรคมืองค์ 8 คือ เป็นองค์แรกของมรรคมืองค์ 8

สัมมาสังกัปปะเป็นการตรึกตรองถึงความดีงาม 3 ประกอบด้วย ตรง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 1) ความตรึกออกจากกาม ความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่ติดในการสนองความอยากของตน 2) ความตรึกออกจากพยาบาท ความนึกคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือ เพ่งมองในแง่ร้าย 3) ความตรึกออกจากการเบียดเบียนด้วยกรุณาไม่คิดร้าย หรือมุ่งทำลาย ต่อเนื่องจากเห็นชอบ คือเมื่อชี้ทิศถูกทางแล้ว ก่อนที่จะก้าวไปก็ต้องพิจารณาตรึกตรองให้ดีเสียก่อน เมื่อจะทำอะไรก็ต้องใช้หลักกุศลวิตร 3 นี้เป็นตัวชี้วัดว่าสิ่งที่กำลังจะทำเหมาะสมถูกต้องหรือยัง ถึงจะถือเมตตาเป็นหลัก แต่การปฏิบัตินั้นต้องสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เพราะเราปรารถนาได้อย่างเดียวไม่พอ ต้องมีปัญญาในการที่จะเอื้อเพื่อผู้อื่นด้วย บางครั้งจึงต้องตักเตือนลูกศิษย์หรือมอบหมายงานด้วยความเด็ดขาด และบางครั้งก็ต้องวิวาทะอย่างแข็งกร้าว เพื่อเตือนสติบ้างสำหรับบางคน ทำให้การขับเคลื่อนงานเป็นไปเพื่อการเรียนรู้และฝึกตน ในที่เป็นการประพฤตินั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสถึง สัมมาวาจา อันส่วนของศีลซึ่งเป็นการประพฤติดังกายและวาจา ซึ่งหมายเอา วจีสุจรีต 4 ประกอบด้วย 1) ไม่พูดเท็จ 2) ไม่พูดส่อเสียด 3) ไม่พูดหยาบ 4) ไม่พูดเพ้อเจ้อ โดยหลักการไม่กล่าวเท็จจริงอยู่แล้ว แต่กำลังพยายามที่จะแสวงหาถ้อยคำ หรือการสื่อสารที่เป็นกุศลและสร้างปัญญาให้กับคนอื่น ทั้งการพูด เขียน โดยการฝึกเป็นพระวิทายกรโดยส่วนตัวและฝึกพระรูน้องให้มีความสามารถในการเผยแผ่ ขณะเดียวกันก็เขียนบทความหรือบันทึกลง บล็อกส่วนตัว ชื่อ prasit's blog เพื่อชีวิตดีงาม โดยวางไว้บนพื้นฐานของจิตที่เมตตาต่อแหล่งข้อมูล และผู้ที่เข้ามาอ่านให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านสาระและความบันเทิงใจ ด้วยความพยายามที่จะให้เป็น การสื่อสารสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

สัมมากัมมันตะ คือ กายสุจรีต 3 ประกอบด้วย 1) ไม่ฆ่าสัตว์ 2) ไม่ลักทรัพย์ 3) ไม่ประพฤติดินในกาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การประครองตนไม่ให้เผลอพลาดทำสิ่งที่เป็นกายสุจรีต เป็นกิจสำคัญของชีวิต แต่สิ่งหนึ่งที่พยายามคู่กันก็คือ การทำหรือสร้างสรรค์ชีวิตให้เป็นไปเพื่อฝึกตน และสร้างบารมีธรรม ให้สมกับที่ได้เกิดเป็นคนและเป็นพระสงฆ์ ฉะนั้นแล้ว กิจของสงฆ์จึงเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องทำ และพยายามไม่ให้กิจของเราไปกระทบหรือเบียดเบียนผู้อื่น ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด

เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นมิฉฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ ด้วยความเป็นสงฆ์ ก็มีการเลี้ยงชีวิตที่เรียบง่าย ตามความอุปถัมภ์ของญาติโยม และเราก่อนุเคราะห์ไปตามสมควร พระก็ต้องบิณฑบาต เจริญศรัทธาด้วยกนิมนต์ต่อญาติโยม เลี้ยงชีวิตด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค ด้วยการพิจารณาอย่างมีสติ ไม่หลงเมาในสิ่งของที่เขาให้มา และพิจารณาด้วยบท ตังขณะปะจจะเวกขณะ แม้ไม่เปล่งออกเสียงทุกครั้ง แต่ก็สำเนียงรู้อยู่เสมอ เพื่อให้การเลี้ยงชีพด้วยปัจจัย 4 ไม่เป็นอันตรายต่อการประพฤติตนเป็นสงฆ์ที่ดี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สมาธิเป็นอีกหนทางหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสำรวมในชีวิตการทำงานเบื้องต้น คือ พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ได้แก่ สัมมปปธาน 4 ประกอบด้วย 1) เพียรระวัง ยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น 2) เพียรละ หรือเพียรกำจัด คือเพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรเจริญ คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น 4) เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไป โดยปกติแล้วก็จะมีเมตตาภาวนาเป็นฐานสำหรับวางใจอยู่แล้ว เพราะทราบโดยส่วนตัวเองว่า เป็นคนโทสจริต อกุศลมักจะเกิดเมื่อจิตคิดร้ายหรือ มีภาวะทางอารมณ์ร้ายซึ่งเกิดจากการกระทำของคนอื่นที่ทำให้ไม่พอใจ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะมีความคาดหวังในบุคคลอื่นมากเกินไป จึงพยายามที่จะเพิ่มเมตตาและลดภาวะอารมณ์ที่เป็นพิษ โดยพยายามเจริญเมตตาภาวนา เพื่อลดละกิเลสและเพิ่มเหตุแห่งความดีงามให้กับชีวิต ซึ่งก็ปรากฏผลเป็นที่พอใจ ทำให้รู้สึกดีต่อชีวิตมากขึ้น

ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย 1) การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย 2) การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา 3) การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต 4) การตั้งสติพิจารณาธรรม โดยปกติแล้วฝึกตนด้วยการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว มีกายใจไปด้วยกันอย่างรู้เท่าทัน จึงดูเหมือนเน้นไปที่ กายานุปัสสนาหรือกำหนดสติที่พิจารณากาย แต่จริงๆ แล้ว ก็ควบคู่กันไป เพียงแต่กายนั้นปรากฏรูปชัดเจน ง่ายต่อการกำหนดรู้ในอิริยาบถต่างๆ ของการใช้ชีวิตประจำวัน ก็เจริญสติอยู่เสมอ กำหนดรู้ในปัจจุบันขณะ ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ล้วนแล้วแต่ต้องใช้จิตพิจารณาให้เห็นปัจจุบัน ไม่หลงไปในอดีต ไม่ติดไปในอนาคต แม้บางครั้งจะอดไม่ได้ แต่ก็ถือว่าได้ตามรู้ เพราะไม่ได้กดดันตัวเองอะไรมากมาย ให้รู้สิ่งที่ เป็นธรรมชาติ รู้สึกอย่างไร ก็วางใจรู้สึกตัวอย่างนั้น และปรับใจให้รู้สึกดีไปด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ได้แก่ ฌาน 4 ประกอบด้วย 1) ปฐมฌาน 2) ทุติยฌาน 3) ตติยฌาน 4) จตุตถฌาน แม้จะยกฌานมาประกอบ แต่ก็เพื่อให้เห็นว่าทราบในหลักการดี แต่วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้น มิได้มีองค์ฌานครบจนพบเห็นอะไรในฌาน เพียงแต่มีความมั่นใจและมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นไปตามมรรค 7 องค์ก่อนหน้าี้ โดยมีสัมมาสมาธิเป็นฐานที่มั่นของใจ ไม่ให้หวั่นไหวไปในสิ่งที่เข้ามายั่ว หรือล่อลวงให้ไขว่ไขว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

จึงเห็นว่าองค์ธรรมที่ปรากฏในเสรีวาทนิชาดกเป็นองค์ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อีกทั้งเป็นองค์ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ พ่อค้าควรสร้างคุณธรรมให้มีในตน

วิเคราะห์คุณธรรมของพ่อค้าในเสรีวาทนิชาดก

1. คุณธรรมของพ่อค้าที่ดี

อาศัยองค์ธรรมของคุณสมบัติของพ่อค้าที่ดีในเสรีวาทนิชาดกมาประกอบ คือ หลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการค้า กล่าวไว้ 5 ประเด็นได้ดังนี้

1) สัจจะ คือจริงใจต่อหน้าที่พ่อค้า ผู้ที่มีสัจจะ คือผู้ที่มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น เช่น จะคิด จะพูด จะทำ สิ่งใดก็ต้องทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สิ่งนั้นต้องเป็นความจริง มีประโยชน์กับตนเองผู้อื่น และส่วนรวม จะประกอบกิจการใดๆ ก็มีความจริงจัง จริงใจ ต่อเนื่อง มีความซื่อตรงต่อเวลาต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุจริตคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ผู้อื่น องค์การ สังคม และประเทศชาติบ้านเมือง การดำเนินการขายนั้นความซื่อตรงต่อลูกค้า เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างมากของพ่อค้ากล่าวคือ การขายสินค้าต้องไม่หลอกลวงผู้บริโภค ผู้ซื้อ หรือสังคมโดยส่วนรวม ไม่ให้ข้อมูลที่เกินจริงหรือข้อมูลเท็จ การเพิ่มยอดขายควรเน้นความจริงใจและความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าและสังคม โฆษณาและการส่งเสริมการขายที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริงไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง ทั้งไม่โกหกหลอกลวงเพื่อประโยชน์ของตนเอง เพื่อให้ยอดขายถึงเป้า หรือใช้วิธีที่ไม่ซื่อสัตย์ ขาดความจริงใจต่อลูกค้า ต้องนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ดีมีคุณภาพได้มาตรฐานให้กับสังคม รวมไปถึงการการรักษาความลับของลูกค้า และไม่นำข้อมูลที่เป็นความลับของลูกค้าไปเปิดเผย นักขายทุกประเภทที่เป็นมืออาชีพต้องมีความจริงใจในการให้บริการช่วยเหลือลูกค้าแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการ การให้บริการของพ่อค้าต่อลูกค้า ต้องมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน กล่าวคือ มอบบริการที่ดีและน่าพึงพอใจแก่ลูกค้าทุก ๆ คน การให้บริการต่าง ๆ เพิ่มเติมภายหลังการขายเพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ นับเป็นการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีกับลูกค้าซึ่งนำไปสู่การซื้อซ้ำได้ในอนาคต เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระโพธิสัตว์ตั้งสัจจะความเป็นพ่อค้าไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ผู้อื่นในการเป็นพ่อค้าของตน เมื่อครั้งต้นเรื่องแบ่งพื้นที่กันขายสินค้าก็ทำตามสัจจะไม่ข้ามเขตแย่งกันขาย เมื่อครั้งอยากเข้าขายในพื้นที่คนอื่นก็ไม่เข้าไปแอบขายแต่ขออนุญาตอีกฝ่ายเพื่อเข้าไปค้าขายในพื้นที่นั้น ไม่ยอมที่จะผิดสัจจะในการแบ่งพื้นที่กันขายในเบื้องต้น สัจจะในวาทกัด้วย รู้ว่าถาดนั้นเป็นถาดทองคำมีค่ามากกว่าสินค้าของตนทั้งหมดก็พูดบอกด้วยความซื่อตรง

2) หิริ คือความละอายแก่ใจในการทำบาปหมายถึงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หากหิริเกิดขึ้น สามารถหยุดตัวเองไม่ให้ความชั่วชนะใจตนเองได้ เพราะมีความละอายที่จะคิด จะพูด หรือจะกระทำ ความชั่วเหล่านั้น หิริเกิดขึ้นได้จากการอบรมเลี้ยงดู ฝึกฝนตนเอง การคำนึงถึงชาติ วงศ์ตระกูล หน้าที่อาชีพการงาน เกิดความละอายใจแก่ตนเองเสมอที่จะคิด พูดหรือทำสิ่งไม่ถูกต้องเพราะแม้ว่าคนอื่นไม่เห็นแต่ตัวเองก็รู้เห็นการกระทำของตนอยู่ดี เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระโพธิสัตว์รู้ตัวเองว่าเป็นพ่อค้าขายแร่ เพื่อเลี้ยงครอบครัวไม่คิดเอาเปรียบเบียดเบียนใครเพราะละอายแก่ใจตนที่จะทำความชั่วเหล่านั้น

3) โอตตปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาป หมายถึงผู้ที่เชื่อในพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า และเข้าใจในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่ว่าจะทำความดีทางกาย วาจา ใจก็ดี หรือจะทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจก็ตาม รู้ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่วส่งผลให้ผู้ที่ประกอบกรรมนั้น ได้รับในชาตินี้และชาติต่อไป ผู้ที่มีคุณธรรม โอตตปปะจะไม่กล้าทำความชั่ว เพราะกลัวบาป กลัวโทษ กลัวทุกข์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง จึงพยายามทำความดีเสมอ เรียกว่ามีสติ มีปัญญารักษาตนให้พ้นภัย เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระโพธิสัตว์กลัวว่าหากคิดเอาเปรียบเบียดเบียนคนสองยายหลานเพื่อถาดทองคำ ใครรู้เข้าการค้าขายของตนต้องฉิบหายและต้องถูกจับรับโทษทัณฑ์เป็นแน่ จึงไม่กล้ากระทำคือกลัวได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำนั้น

4) ปิยวาจา คือ คำพูดอันเป็นที่รัก หมายถึง การกล่าวคำสุภาพ สมานสามัคคี เป็นคำพูดที่ทำให้เกิดเป็นมิตรไมตรีและความรักใคร่นับถือกัน รวมถึงการปันกำลังใจให้ยามเหนื่อยล้า ครอบคลุมไปถึงการพูดด้วยความเมตตา ไม่ทำร้ายทำลายผู้อื่น หมายรวมถึงคำพูดที่เป็นประโยชน์ คือประกอบด้วยเหตุผล มีหลักฐาน

ให้ผู้อื่นนิยมยอมรับและทำตามได้ การพูดเป็นการสื่อสารที่สำคัญมากในชีวิตประจำวัน เพราะตรงประเด็นที่สุดรับรู้ได้เร็วที่สุด ถ่ายทอดข้อมูลได้มากที่สุด ที่สำคัญคือจะพูดให้ผู้อื่นรู้สึกดีหรือแย่ก็เพราะคำพูดนี่แหละ ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างคำพูดเพื่อประกอบการพิจารณาและตรงตาม พ่อค้าคนแรกนั้นเป็นคนหยาบกระด้างเป็นคนมีวาจาที่ทรมาน แต่คนนี้มีกิริยามารยาทวาจาอ่อนหวานคงจะรับเอาเถาเถาของเราได้แน่แล้ว ทำให้พ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระโพธิสัตว์ถูกลูกค้าสนใจเพราะมีคำพูดจาอ่อนหวานและเป็นเหตุให้อาชีพการค้าขายของตนประสบความสำเร็จสูงสุดได้

5) อโลภะ คือความไม่โลภ หมายถึงจิตใจของบุคคลที่ไม่ปล่อยให้ความอยากได้รุนแรงเกิดขึ้นครอบงำใจ ต้องการอะไรก็ใช้ความเพียรพยายามด้วยตัวเองซึ่งตราบใดที่ยังถูกต้องตามหลักทางศีลธรรมและกฎหมายอยู่ก็ยังไม่ถือว่าเป็นทุจริตตรานั้น เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระโพธิสัตว์สามารถแลกเอาเถาทองคำกับเครื่องประดับไม่กี่ชิ้นก็ยอมได้แต่ด้วยความที่ไม่มีความโลภในใจจึงบอกกับสองยายหลานว่าแลกไม่ได้เพราะเครื่องประดับที่ตนมีทั้งหมดมีค่าไม่ถึงครึ่งหนึ่งของเถาทองคำด้วยซ้ำ ด้วยความไม่โลภนี้เองจึงเป็นเหตุให้ลูกค้าเห็นความดีของพ่อค้าและยอมที่จะแลกเถาทองคำนั้นกับพ่อค้า

ส่วนคุณธรรมพระภิกษุ สามเณรใดที่มี หิริ โอตตปปะประจำใจ ถึงแม้จะมีกิเลสทั้งสามอย่าง อันมีความหลง ความโลภ ความโกรธ อยู่ในจิตใจเหมือนกัน แต่มีคุณธรรมประจำใจ มีหิริ โอตตปปะ ความละอายต่อบาป ความเกรงกลัวต่อบาป คຸມครองจิตใจอยู่ จึงสามารถยับยั้งกิเลสไว้ได้ ไม่พากาย วาจา ใจ ไปทำความชั่วต่าง ๆ เช่นผิดศีลครองครองธรรม ผิดจารีตประเพณี ผิดกฎหมาย จะมีความสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยเป็นที่น่าเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนทั่วไป และเป็นตัวอย่างที่ดีของพระภิกษุ สามเณร ท่านเหล่านั้นจะอยู่อย่างมีความสุข เพราะมีหิริ โอตตปปะ ธรรมที่คຸມครองโลกอยู่ในใจ จะตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนเอง และพระพุทธานุสาสน์สืบไป บัณฑิตเมื่อรู้ธรรมย่อมปฏิบัติตามธรรม ความรู้นั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแก่เขา

2. คุณธรรมของพ่อค้าที่ไม่ดี

อาศัยองค์ธรรมของคุณสมบัติของพ่อค้าที่ไม่ดีในเสรีวาทนิชาดกมาประกอบ คือ หลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการค้า กล่าวไว้ 5 ประเด็นได้ดังนี้

1) ขาดสัจจะ คือไม่จริงใจต่อหน้าที่พ่อค้า ผู้ที่ขาดสัจจะ คือผู้ที่ไม่มีความจริงใจ ไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น เช่น จะคิด จะพูด จะทำอะไรก็ไม่จำเป็นต้องทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป สิ่งนั้นจึงกลายเป็นความไม่จริงใจ ไม่มีประโยชน์กับตนเอง ผู้อื่นและส่วนรวม จะประกอบกิจการใดๆ ก็ไม่มีความจริงใจจริงใจต่อเนื่อง ขาดความซื่อตรงต่อเวลาต่อหน้าที่ ขาดความซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้ทุจริตคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความประพฤติเสียหายทางกาย วาจา ใจ ย่อมสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ผู้อื่น องค์กร สังคม และประเทศชาติบ้านเมือง การดำเนินการขายนั้นหากขาดความซื่อตรงต่อลูกค้า กล่าวคือ การขายสินค้าหลอกลวง ผู้บริโภค ผู้ซื้อ หรือสังคมโดยส่วนรวม ให้ข้อมูลที่เกินจริงหรือข้อมูลเท็จ เพื่อเพิ่มยอดขาย โฆษณาและการส่งเสริมการขายที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง ทั้งโกหกหลอกลวงเพื่อประโยชน์ของตัวเอง เพื่อให้ยอดขายถึงเป้า โดยใช้วิธีที่ไม่ซื่อสัตย์ ขาดความจริงใจต่อลูกค้า นำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีคุณภาพได้มาตรฐานให้กับสังคม รวมไปถึงการการไม่รักษาความลับของลูกค้า และนำข้อมูลที่เป็นความลับของลูกค้าไปเปิดเผย ไม่ให้บริการช่วยเหลือลูกค้าแก้ปัญหาและไม่ตอบสนองความต้องการ การให้บริการของพ่อค้าต่อลูกค้าไม่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ขาดบริการหลังการขายเพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ นับเป็นการไม่รักษาสัมพันธภาพที่ดีกับลูกค้าซึ่งนำไปสู่ความฉิบหายได้ในอนาคต เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระเทวทัตขาดสัจจะความเป็นพ่อค้าสร้างความ

เดือดร้อนให้กับตนเอง ผู้อื่นในการเป็นพ่อค้าของตน โดยขาดสัจจะในวาทะที่รู้วาทะนั้นเป็นถาดทองคำมีค่ามากกว่าสินค้าของตนทั้งหมดก็พูดบอกด้วยความคดโกงว่าหาซื้อไม่ได้ ด้วยการขาดสัจจะต่อตนเองและผู้อื่นจึงไม่ได้ซึ่งถาดทองคำนั้น

2) ขาดหิริ คือขาดความละอายแก่ใจในการทำบาปหมายถึงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หากหิริไม่เกิดขึ้น ก็ไม่สามารถหยุดตัวเองไม่ให้ความชั่วชนะใจตนเองไม่ได้ เพราะไม่มีความละอายที่จะคิด จะพูด หรือจะกระทำความชั่วเหล่านั้น เพราะไม่ฝึกฝนตนเอง ไม่คำนึงถึงชาติ วงศ์ตระกูล หน้าที่อาชีพการงาน จึงไม่เกิดความละอายใจแก่ตนเองเวลาที่คิด พูดหรือทำสิ่งไม่ถูกต้องแก่คนอื่นไม่เห็นก็เป็นใช้ได้เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระเทวทัตไม่ระลึกตัวเองว่าเป็นพ่อค้าขายแร่ ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัว คิดเอาเปรียบเบียดเบียนคดโกงสองยายหลานเพราะไม่ละอายแก่ใจตนที่จะทำความคดโกงเหล่านั้น

3) ขาดโอตตปปะ คือขาดความเกรงกลัวต่อบาป หมายถึงผู้ที่ไม่เชื่อในพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า และไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม คือไม่เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่ว่าจะทำความดีทางกาย วาจา ใจก็ดี หรือจะทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจก็ตาม มันก็ไม่ส่งผลอะไรให้ผู้ประกอบกรรมนั้น ที่จะได้รับในชาตินี้ และชาติต่อ ๆ ไป ผู้ที่ไม่มีคุณธรรม โอตตปปะจะกล้าทำความชั่ว เพราะไม่กลัวบาป กลัวโทษ กลัวทุกข์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง จึงไม่พยายามทำความดี เรียกว่าขาดสติ ขาดปัญญารักษตนให้พ้นภัย เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระเทวทัต ไม่กลัวว่าหากคิดเอาเปรียบเบียดเบียนคดโกงสองยายหลานเพื่อถาดทองคำ ใครรู้เข้าการค้าขายของตนต้องฉิบหายและต้องถูกจับรับโทษทัณฑ์เป็นแน่ จึงกล้ากระทำความชั่วนั้น เป็นเหตุให้ตนเดือดร้อนภายหลัง

4) ขาดปิยวาจา คือ ไม่คำพูดอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำสุภาพสมานสามัคคี ไม่กล่าวคำพูดที่ทำให้เกิดเป็นมิตรไมตรีและความรักใคร่นับถือกัน รวมถึงการปันกำลังใจให้ยามเหนื่อยล้า ครอบคลุมไปถึงการพูดด้วยความขาดเมตตา ทำร้ายทำลายผู้อื่น หมายถึงคำพูดที่ไม่เป็นประโยชน์ คือไม่มีเหตุผลมาประกอบ ไม่มีหลักฐานให้ผู้อื่นนิยมยอมรับและทำตามได้ การพูดเป็นการสื่อสารที่สำคัญมากในชีวิตประจำวัน เพราะตรงประเด็นที่สุด รับรู้ได้เร็วที่สุด ถ่ายทอดข้อมูลได้มากที่สุด ที่สำคัญคือจะพูดให้ผู้อื่นรู้สึกดีหรือแย่ก็เพราะคำพูดนี้แหละ ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างคำพูดเพื่อประกอบการพิจารณาและตรงตามว่า พ่อค้าคนแรกนั้นเป็นคนหยาบกระด้างเป็นคนมีวาจาที่หยาบ แต่คนนี้มีกิริยามารยาทวาจาอ่อนหวานคงจะรับเอาถาดของเรานี้ได้แน่แล้ว ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ถูกจดจำทางวาจาของลูกค้าที่มีต่อพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระเทวทัตขาดคำพูดจาอ่อนหวานและเป็นเหตุให้อาชีพการค้าขายของตนไม่ประสบความสำเร็จในการค้าขาย

5) ขาดโอโลกะ คือมีความโลภ หมายถึงจิตใจของบุคคลที่ปล่อยให้ความอยากได้รุนแรงเกิดขึ้นครอบงำใจ ต้องการอะไรก็ใช้ความคดโกงเบียดเบียนตามความโลภในใจตัวเอง แม้ว่าจะไม่ถูกต้องตามหลักทางศีลธรรมและกฎหมายอยู่ก็ตามเป็นทุจริตก็ไม่สน เหมือนพ่อค้าเสรีวะผู้เป็นพระเทวทัต สามารถแลกเอาถาดทองคำกับเครื่องประดับไม้ก็ขึ้นก็ยอมได้แต่ด้วยความที่มีความโลภในใจจึงบอกกับสองยายหลานว่าแลกไม่ได้เพราะถาดเก่าไม่มีค่าเทียบเครื่องประดับที่ตนมีสักชิ้นได้เลยแล้วโยนถาดทิ้งหมายจะกลับมาแลกเอาด้วยเครื่องประดับที่ขายไม่ออก ด้วยความโลภนี้เองจึงเป็นเหตุให้พ่อค้าไม่ได้ในถาดทองคำนั้น

ส่วนคุณธรรมพระภิกษุ สามเณรใดที่ขาดหิริ โอตตปปะสามารถทำผิดพระธรรมพระวินัย ผิดครุลงครองธรรม ผิดจารีตประเพณี ผิดกฎหมาย เพราะเป็นทาสของกิเลส คือความหลง ความโลภ ความโกรธ จะไม่มีความละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาป เช่นมีความหลงพอใจใคร่ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ หลงในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็จะไม่คำนึงว่าจะผิดศีล ผิดธรรม หรือ

ผิดกฎหมาย เมื่อได้สิ่งที่ต้องการมาแล้วก็ไม่มีความพอใจ กลับมีความโลภ ต้องการจะได้ทุกอย่างให้มากยิ่งขึ้น ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อไม่ได้ตามความต้องการก็เกิดความโกรธ ความอาฆาต พยาบาท เกิดความอิจฉา ริษยากันขึ้น ดังที่มีอยู่ในหมู่พระภิกษุ สามเณรทั่วไปในปัจจุบัน พระภิกษุ สามเณรดังกล่าวมานี้จะมีแต่ความทุกข์หาความสุขไม่ได้เลยในการบวช เพราะขาดคุณธรรมในข้อนี้ คือขาดหิริ โอตตปปะ คัมภรจิตใจ คนพาลเมื่อรู้ธรรมก็ไม่ยอมปฏิบัติตามธรรม ความรู้นั้นย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายแก่เขา เพราะแม้รู้เรื่องภพชาติซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ยากยิ่งก็ยังไม่ยอมปฏิบัติตามธรรม

สรุป จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเสรีวานิชชาดกทั้งจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาดังกล่าว ทำให้ หลักเสรีวานิชชาดกเป็นธรรมมาประกอบคือ การมีวิสัยทัศน์ การจัดการดี และการมีมนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญต่อพ่อค้าในทุกระดับจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักธรรมในเสรีวานิชชาดกดังกล่าว ต้องอาศัยความซื่อสัตย์ ซื่อตรงรักในอาชีพของตนคือการค้าขายและไม่ทำความเสียหายเกิดมีกับกิจการของตน ยิ่งปัจจุบันเป็นยุคแห่งการแข่งขันกันทางการค้า บางคนก็ประสบความสำเร็จในการค้า กิจการเจริญก้าวหน้า บางคนไม่ว่าค้าขายอะไรก็ล้มเหลว สาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ค้าขายขาดทุน คือ ขาดคุณสมบัติของพ่อค้าที่ดี

สรุป

เสรีวานิชชาดก เป็นชาดกเกี่ยวกับภิกษุผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดด้วยความพากเพียร แต่ยังไม่เห็นผลก็บังเกิดความท้อแท้ หดหู่กำลังใจคลายความเพียรลงและเป็นต้นเหตุความผูกอาฆาตของพระเทวทัตที่มีต่อพระพุทธเจ้า ในคราวเป็นพ่อค้าเสรีเป็นผู้ใจคดที่ทำการค้าที่เก้งก้าง ด้วยด้วยเจ้าเล่ห์ มารยา มุสาวาท เพราะความโลภของตน

คุณธรรมของพ่อค้าในเสรีวานิชชาดก ประกอบด้วย **หลักคุณธรรมด้านสัจจะ** คือ จริใจ ซื่อตรงซื่อสัตย์ต่อลูกค้า มอบบริการที่ดีและน่าพึงพอใจแก่ลูกค้าทุกๆ คน การให้บริการต่างๆ เพิ่มเติมภายหลังการขาย เพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ เป็นการรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับลูกค้าซึ่งนำไปสู่การซื้อซ้ำได้ในอนาคต **หลักคุณธรรมด้านหิริ** คือ เกิดความละอายใจแก่ตนเองเสมอที่จะคิด พูดหรือทำสิ่งไม่ถูกต้องคือการคิดเอาเปรียบเบียดเบียนคดโกงลูกค้า เพราะแม้ว่าคนอื่นไม่เห็นแต่ตัวเองก็รู้เห็นการกระทำของตนอยู่ดี **หลักคุณธรรมด้านโอตตปปะ** คือ เกิดความกลัวว่าหากคิดเอาเปรียบเบียดเบียนคดโกงลูกค้าเพื่อผลกำไรตน ใครรู้เข้าการค้าขายของตนต้องฉิบหายและต้องถูกจับรับโทษทัณฑ์เป็นแน่ จึงไม่กล้ากระทำเพราะกลัวจะได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำนั้น **หลักคุณธรรมด้านปิยวาจา** คือ การกล่าวคำสุภาพ สมานสามัคคี เป็นคำพูดที่ทำให้เกิดเป็นมิตรไมตรีและความรักใคร่นับถือกัน รวมถึงการปลอบใจให้ยามเหนื่อยล้า ครอบคลุมไปถึงการพูดด้วยความเมตตา ไม่ทำร้ายทำลายผู้อื่น ด้วยคำพูดเหล่านี้คู่สนทนาคือลูกค้า ย่อมชื่นชอบในตัวผู้ขายและประสบความสำเร็จในการขายโดยง่าย **หลักคุณธรรมด้านอโลภะ** คือ จิตใจของพ่อค้าที่ไม่ปล่อยให้ความอยากได้รุนแรงเกิดขึ้นครอบงำใจเมื่อตนต้องการอะไรก็ใช้ความเพียรพยายามด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรณิกา ศักดิ์แสง. (2558). รูปแบบและกลยุทธ์การค้าเงินธุรกิจค้าส่งผลไม้ของผู้ประกอบการในจังหวัดเพชรบุรี
วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปราโมทย์ ยอดแก้ว. (2556). บูรณาการหลักการตลาดวิถีพุทธ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ภรณ์ โพธิ์ทอง. (2551). การสร้างแบบฝึกทักษะการเรียนรู้ประเภทของงานขาย ในวิชาการขาย 1. สงขลา: สงขลานครินทร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสนา : ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- _____. (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- _____. (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- พระสรพงษ์ สุธมโม (ญาติจอมอินทร์). (2559). วิเคราะห์กระบวนการบรรลุความสำเร็จในชีวิตตามหลัก ปาณิกสูตร. วารสารปณิธาน. 12(2), 167-175.
- พอเจตร เรืองกลัด. (2552). การศึกษาวิวัฒนาการของตลาดนัดและวิถีชีวิตของชาวตลาดนัดคลองถมแหลม ฉบับ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- สถิตย์ นิยมญาติ. (2546). ปัจจัยในการดำเนินธุรกิจของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs), นนทบุรี: วิทยาลัยราชพฤกษ์.